

НАСТАВНО–НАУЧНОМ ВЕЋУ

Филозофског факултета Универзитета у Београду

Чика Љубина 18 – 20, Београд

На редовној седници одржаној 19.09.2024. године Наставно – научно веће Филозофског факултета изабрало је Комисију у саставу проф. др Весна Димитријевић, Одељење за археологију Филозофског факултета у Београду, проф. др Перица Шпехар, Одељење за археологију Филозофског факултета у Београду, др Немања Марковић, виши научни сарадник Археолошког института у Београду и др Стефан Поп – Лазић, научни сарадник Археолошког института у Београду, за оцену и одбрану докторске дисертације „*Промене у начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе: студија случаја локалитета Гамзиград – Felix Romuliana*“ кандидата за доктора наука Младена Младеновића. Након прегледане дисертације Комисија подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Младен Младеновић рођен је 01.05.1996. године у Лесковцу. Основне студије на Одељењу за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду завршио је 2019. године са просечном оценом 8,72, а мастер академске студије 2020. године са просечном оценом 10, када је одбранио завршни рад под називом „Исхрана становника утврђене палате *Felix Romuliana* – Гамзиград током касноантичког и рановизантијског периода: остаци животиња из куле 15“ стекавши звање археолог – мастер. Докторске студије на истом факултету уписао је 2020. године под менторством доц. др Сође Вуковић и са изузетним успехом одбранио је предлог своје докторске теме. Одлуком Наставно – научног већа Филозофског факултета у Београду Младен Младеновић изабран је 2020. године у истраживачко звање истраживач – приправник, а 2023. године изабран је одлуком Научног већа Археолошког института у Београду у истраживачко

звање истраживач – сарадник. У периоду од 2021. до 2023. године Младен Младеновић био је стипендиста Министарства науке, а од 2023. године запослен је као истраживач у Археолошком институту у Београду.

Младен Младеновић има значајно теренско искуство, које је засновано на учешћу у истраживањима археолошких налазишта у Србији (Гамзиград – *Felix Romuliana*, Долово, Мале Ливаде – Глогоњ и Водице – Баранда, Пећина изнад Трајанове табле, Врбићка пећина код Никшића, Јаруга – Избиште). Колега Младеновић самостално је анализирао велики број археофауналних скупова, пре свега са касноантичких и средњовековних археолошких налазишта (Тврђава Копријан, Јагодин Мала, Михаљевачка шума – Просјанице, Нови Кнежевац – локалитет 97, Мали Иђош – Криваја, Порта успења Богородице – Чачак, Чачак – Двориште Музеја, Чачак – Двориште Гимназије, Рељина градина – Св. Варвара, Козник – Цитадела, *Felix Romuliana* – Гамзиград, Радујевац – Ћетаће, Јаруга – Уљма, Јеринин град – Бранговић).

Младен Младеновић је резултате својих досадашњих истраживања објавио у 5 оригиналних научних радова у оквиру домаћих и међународних научних часописа, као и монографских публикација. Од објављених радова издваја се рад у међународном часопису (**Mladenović, M., Pop-Lazić, S.** 2023. Animal management in the fortified palace Felix Romuliana – Gamzigrad (Serbia) throughout the Late Antique and the Early Byzantine periods, *Journal of Archaeological Science: Reports* 49), који је проистекао из самосталног истраживачког рада М. Младеновића на археозоолошком материјалу са археолошког локалитета *Felix Romuliana* – Гамзиград. Овим радом колега Младеновић започео је истраживање на размевању улоге животиња у животу утврђене палате на локалитету *Felix Romuliana* – Гамзиград. Изузетно важан допринос археозоологији у Србији представља рад, који је објављен у зборнику међународног значаја (Mladenović, T., **Mladenović, M.** 2020. Animal Exploitation in the Territory of Present-Day Serbia During the Medieval Period: a Zooarchaeological Perspective, in Marković, N., Bulatović, J. (eds), *Animal Husbandry and Hunting in Southeast Europe Through Time*, Oxford: Archaeopress, 167–186). Овим радом, који представља прву синтезу археозоолошких података са средњовековних археолошких налазишта у Србији, М. Младеновић је у коауторству са Т. Младеновић, дискутовао о одликама средњовековног сточарства, значају лова и другим аспектима људско – животињских односа током средњег века на простору Србије. Из учешћа колеге

Младеновића у значајном међународном пројекту о историји домаћих мачака, проистекао је коауторски рад у врхунском међународном часопису (Krajcarz, M., Krajcarz, M., Vaca, M., Golubiński, M., Bielichová, Z., Bulatović, J., Csippán, P., Dimitrijević V., Kyselý, R., Makowiecki, D., Marciszak, D., Marković, N., **Mladenović, M.**, Van Neer, W., Obada, T., Živaljević, I., Bulatović, A., Ivanišević, V., Pop-Lazić, S., Mihailović, D., Ostasz, A., Penezić, K., Tasić, N., Špehar, P., Wilczyński, J., and Popović, D. 2022. The history of the domestic cat in Central Europe, *Antiquity*). Младен Младеновић усменим саопштењима учествовао је на 10 научних скупова у земљи и иностранству. Колега Младеновић учествовао је као члан организационог одбора у организацији две стручне конференције из области археозоологије, и то Четврте конференције Радне групе за римску археозоологију Међународног удружења археозолога, која је 2024. године одржана у Београду у организацији Филозофског факултета Универзитета у Београду и Археолошког института у Београду, као и Годишње конференције за студенте постдипломских студија и младе истраживаче из области археозоологије Међународног удружења археозолога, која је 2021. године одржана у организацији Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Поред завидног истраживачког рада, Младен Младеновић активно учествује у различитим пројектима промоције културног, археолошког и индустријског наслеђа Републике Србије. У сарадњи са организацијом Центар за урбани развој учествовао је у реализацији неколико радиница (WatHer Mines, Феликс Ромулијана – Дигитална лабораторија), а такође је учествовао у сличним пројектима у организацији Музеја града Београда, Фестивала науке и Народног музеја у Лесковцу.

Дисертација *„Промене у начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе: студија случаја локалитета Гамзиград – Felix Romuliana“* састоји се од 121 странице текста и 11 страница са библиографским подацима. Саставни део текста чини 112 илустративних прилога у форми мапа, табела, дијаграма и слика, а на крају дисертације налазе се Прилог 1 са табеларно представљеним археозолошким подацима и Прилог 2 са метричким подацима такође организованим у табеле.

Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације „Промене у начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе: студија случаја локалитета Гамзиград – *Felix Romuliana*“ је разлика у експлоатацији животиња између периода пре и после продора Хуна на простору југоисточне Европе. Разлике у експлоатацији животиња између поменутих периода кандидат је реконструисао на основу података добијених анализом фаунистичких остатака из археолошких целина са локалитета Гамзиград – *Felix Romuliana*, које су датоване у периоде од друге половине 3. до почетка 7. века, као и на основу објављених археозоолошких података са других истовремених налазишта у југоисточној Европи.

Циљ истраживања ове дисертације је реконструкција сличности, односно, разлика у експлоатацији домаћих и дивљих животињских врста између периода пре и после хунског продора на простору југоисточне Европе, као и откривање узрока, који су довели до промена у експлоатацији животиња током времена. Досадашњи значајнији резултати археозоолошких истраживања из касноантичког периода у Републици Србији ограничени су на свега неколико локалитета у оквиру којих је било могуће проучавати начин експлоатације животиња током 4. века (Виминацијум), односно 6 и 7. века (Царичин град). Будући да се археофаунални скуп локалитета Гамзиград – *Felix Romuliana*, који се датује у временски период од друге половине 3. до почетка 7. века, издваја по томе што омогућава разумевање разлика у експлоатацији животиња између периода пре и након хунске најезде у оквиру истог окружења, потреба за оваквом врстом истраживања неопходна је због бољег разумевања промена у начинима експлоатације животиња током читавог касноантичког периода.

Основне хипотезе и истраживачка питања

Будући да су резултати археозоолошких анализа са ширег простора Европе показала да је након средине 5. века дошло до значајних промена у експлоатацији животиња, као и да је колега Младеновић у свом мастер раду, којим је започео истраживања у вези са експлоатацијом животиња на локалитету Гамзиград – *Felix*

Romuliana, претпоставио да је након хунске најезде дошло до промена у експлоатацији животиња, прва хипотеза, која је тестирана у дисертацији је да се стратегије сточарства и живинарства у периоду пре и периоду после хунског продора на Гамзиграду, као и на простору југоисточне Европе разликују. Како би тестирао ову хипотезу, колега Младеновић упоређивао је удео остатака домаћих сисара и перади, њихове старосне профиле, здравствени статус, као и обрасце касапљења између два периода на локалитету Гамзиград – *Felix Romuliana*, а затим је ове податке упоредио са доступним археофауналним подацима са истовремених локалитета на простору југоисточне Европе. Друга хипотеза, која је испитана у дисертацији је да у периоду после најезде Хуна долази до промена у сточарским праксама што за последицу има смањење у величини економски најзначајнијих домаћих врста (говече, свиња, овца, коза) у односу на период пре хунске најезде на самом Гамзиграду, али и на простору југоисточне Европе. Како би тестирао ову претпоставку, кандидат је међусобно упоређивао биометријске податке економски најзначајнијих домаћих врста кроз два временска периода на Гамзиграду, али и на локалитетима на простору југоисточне Европе где су ти подаци доступни. Осим наведених, у раду је испитана и хипотеза да се стратегије лова и риболова пре и после хунског продора на Гамзиграду и на локалитетима са простора југоисточне Европе разликују, која је проверена упоређивањем релативне заступљености дивљачи и риба по периодима на Гамзиграду, уз коришћење доступних података о остацима дивљачи и риба на истовременим археолошким налазиштима у југоисточној Европи. Последња хипотеза, која је тестирана у дисертацији је да географска позиција локалитета, тип насеља и друштвено–политичке околности диктирају стратегије експлоатације животиња у периоду пре најезде и у периоду после најезде Хуна. Приликом тестирања ове хипотезе, анализиран је удео животињских врста по типу насеља (рурално, урбано, утврђено), његовом географском положају, док је узета у обзир и друштвено–политичка ситуација у којој се одређено насеље налазило у наведеним периодима.

Тестирање хипотеза омогућило је одговарање на следећа истраживачка питања: У чему се огледају промене на Гамзиграду између периода пре и након хунске најезде и у којој мери су се становници бавили сточарством, ловом и риболовом? Како је изгледало окружење Гамзиграда током касноантичког периода, на основу заступљених животињских врста? Да ли долази до промене у величинама домаћих животиња на Гамзиграду и на

локалитетима у југоисточној Европи након хунске најезде? Колика је сличност/разлика између стратегија експлоатације домаћих животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе?

Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација „*Промене у начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе: студија случаја локалитета Гамзиград – Felix Romuliana*“ састоји се од укупно пет поглавља.

У првом поглављу (*Увод*) кандидат је образложио предмет и циљеве истраживања, теоријски оквир, као и полазне хипотезе и истраживачка питања, којима је дисертација посвећена. Уводном делу рада припадају и делови поглавља, који се односе на географски и историјски оквир истраживања, као и на историјат и резултате досадашњих археолошких истраживања на локалитету Гамзиград – *Felix Romuliana*.

У другом поглављу (*Материјал и методе*) објашњено је из којих археолошких целина са локалитету Гамзиград – *Felix Romuliana* потиче материјал, који је анализиран за потребе дисертације, као и са којих археолошких налазишта потичу објављени резултати археозоолошких анализа, који су у дисертацији коришћени приликом упоређивања са подацима, које је кандидат самостално анализирао. У поглављу је такође образложена методологија археозоолошке анализе, која је примењена на остацима животиња, који су анализирани за потребе дисертације, као и посебни методи и статистички тестови, који су примењени да би се одговорило на конкретна истраживачка питања.

У трећем поглављу (*Резултати анализе археофауналног материјала са локалитета Гамзиград – Felix Romuliana*) приказани су резултати археозоолошке анализе са налазишта Гамзиград – *Felix Romuliana*. За оба анализирана периода (период пре и након хунске најезде) описани су састав фауне и тафономска анализа остатака. Остацима домаћих сисара, који су најбројнији у материјалу, посвећена је посебна пажња, те су за сваку врсту у оквиру оба периода описани фрагментација скелетних остатака, старосне и полне структуре, трагови касапљења, патолошке промене и биометријски подаци. Археозоолошке специфичности других група животиња (дивљих сисара, птица, риба и мекушаца), које чине мањи удео у овим археофауналним скуповима, такође су детаљно

приказане. У овом поглављу приказана је и просторна дистрибуција археофауналног материјала на локалитету Гамзиград – *Felix Romuliana*, односно састав фауне по археолошким целинама, из којих потиче анализирани материјал.

У четвртном поглављу (*Дискусија*) кандидат је најпре дискутовао о променама у начинима експлоатацији животиња током периода пре и после најезде Хуна на Гамзиграду. Користећи различите графичке приказе и табеле, као и статистичке тестове, кандидат је упоређивао резултате археозоолошке анализе између два периода, и то разлике у таксономском саставу, стопи смртности појединачних врста животиња, уделу трагова касапљења на костима и метричких података на основу класичних биометријских анализа и методе логаритамског стандардног индекса. На основу ових анализа кандидат је дискутовао о стратегијама експлоатације појединачних група домаћих и дивљих животиња (говече, овце и козе, свиње, еквида, камиле, пси, мачке, живина, јелен, дивља свиња), али и о риболову и експлоатацији мекушаца током касноантичког периода на Гамзиграду. Резултати ових истраживања затим су стављени у шири географски и хронолошки контекст, те је кандидат упоредио резултате својих истраживања са објављеним археозоолошким подацима из истовремених археолошких налазишта у југоисточној Европи. Користећи анализу кореспонденције и различите дијаграме за упоређивање таксономског састава, али и упоређујући висине гребена домаћих животиња, као и њихове старосне профиле, кандидат је дискутовао о сличностима и разликама у експлоатацији животиња у југоисточној Европи током касноантичког периода детаљно се осврћући на сточарске и ловне праксе, живинарство и риболов. Кандидат је такође упоређивао начине експлоатације економски најзначајнијих животиња између периода пре и након хунске најезде у југоисточној Европи у односу на тип насеља (рурално, урбано и утврђено) из којих потичу археофаунални скупови.

У последњем поглављу (*Закључак*) изнети су закључци овог истраживања у односу на полазне хипотезе и постављена истраживачка питања, а кандидат је такође указао на научни допринос ове дисертације.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација Младена Младеновића представља оригиналан научни допринос у

области археозоологије и касноантичке археологије, што се може закључити на основу мултидисциплинарног приступа и сложености метода, које су коришћене да би се дошло до одговора на постављена истраживачка питања, као и на основу постигнутих резултата истраживања. Ово је први рад у нашој земљи у коме се дискутује о променама у начинима експлоатације животиња током периода од 4. до 7. века на основу анализе остатака животиња са истог археолошког налазишта.

Дисертација Младена Младеновића показала је да након хунске најезде долази до промена у начинима експлоатације домаћих животиња у односу на период пре хунске најезде, како на локалитету Гамзиград – *Felix Romuliana*, тако и на читавом подручју југоисточне Европе. Ове промене огледају се у опадању значаја домаћег говечета и пораста значаја других домаћих животиња (свиња, оваца, коза и домаће перади) у археофауналном скупу на локалитету Гамзиград, али и на већини истовремених налазишта у југоисточној Европи. Студија је такође показала да је дошло опадања у величинама домаћих животиња након хунске најезде на простору југоисточне Европе, а кандидат је објаснио да су ове промене последица друштвених и политичких околности до којих је дошло током касноантичког периода. Међутим, анализа метричких података на остацима домаћег говечета на локалитету Гамзиград – *Felix Romuliana* показала је неочекивано да не постоје значајне разлике у величинама домаћег говечета између периода пре и након хунске најезде на овом налазишту. Иако је дисертација показала да осим промена у сточарским праксама, долази и до промена у стратегијама лова након хунских освајања, што се огледа у већем уделу и диверзитету ловних врста на већини налазишта, на неким налазиштима уочено је смањивање у уделу ловних врста у слојевима након хунске најезде. Дисертација Младена Младеновића такође је показала да географска позиција локалитета, тип насеља и друштвено–политичке околности утичу на стратегије експлоатације животиња током касноантичког периода. Наиме, на локалитетима у равничарским подручју откривено је веће присуство говечета у односу на локалитете позициониране у брдско-планинским областима где доминирају овце/козе и свиње. Такође, откривено је да у руралним насељима доминирају остаци домаћег говечета у оба периода, да у утврђеним насељима доминирају остаци свиња, док у урбаним насељима долази до промена – пре хунске најезде доминирају остаци говечета, док након хунске најезде опада значај говечета у корист оваца и коза. Младен Младеновић изнео је

претпоставку да је до повећања у значају свиња, оваца и коза у урбаним центрима и утврђеним насељима након хунске најезде дошло услед промена друштвено-политичких околности, које су довеле до пропадања вила рустика и повлачења насеља на више надморске висине.

Дисертација Младена Младеновића значајно је допринела разумевању промена у начинима експлоатације домаћих животиња, ловних пракси и риболова, до којих је дошло након хунских освајања на простору југоисточне Европе, али и бољем разумевању економских пракси на читавом подручју Европе током касноантичког периода.

Закључак

Приликом израде докторске дисертације Младен Младеновић узео је у разматрање сва релевантна научна сазнања о начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе. Примењена методологија истраживања, адекватан аналитички узорак, велики број података организованих у табеле и дијаграме, као и вешто интерпретирање резултата спроведених анализа довели су до значајних научних сазнања о теми, која је била фокус истраживања ове докторске дисертације. На основу изложеног, велико нам је задовољство да Већу предложимо да кандидату Младену Младеновићу одобри усмену одбрану докторске дисертације *„Промене у начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе: студија случаја локалитета Гамзиград – Felix Romuliana“*.

У Београду, 30.09.2024.

КОМИСИЈА У САСТАВУ

проф. др Весна Димитријевић,

Универзитет у Београду – Филозофски факултет

проф. др Перица Шпехар,
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Немања Марковић, виши научни сарадник
Археолошки институт, Београд

др Стефан Поп – Лазић, научни сарадник
Археолошки институт, Београд